

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Δευτέρα, 1 Μαρτίου 1943

Ο Φραντς Μάγιερ σηκώθηκε όρθιος στην κεφαλή του τραπέζιού, κοίταξε κάτω, άγγιξε το τραπεζομάντιλο και περίμενε να κάνουμε ησυχία. Με τα ξανθά μαλλιά, τα γαλανά μάτια και τα νεοκλασικά χαρακτηριστικά του, που έμοιαζαν να έχουν σμιλευθεί από τον επίσημο γλύπτη του Χίτλερ, Άρνο Μπρέκερ, απείχε πολύ από την εικόνα που είχε ο κόσμος για τους Εβραίους. Οι μισοί άντρες των Ες Ες και της Υπηρεσίας Ασφαλείας έμοιαζαν περισσότερο Σημίτες από εκείνον. Ο Μάγιερ πήρε βαθιά ανάσα με ένα αίσθημα σχεδόν ευφορίας, χαμογέλασε πλατιά με ανακούφιση, γεμάτος από τη χαρά της ζωής, και σήκωσε το ποτήρι του σε καθεμία από τις τέσσερις γυναίκες που κάθονταν στο τραπέζι. Καμία δεν ήταν Εβραία αλλά, με βάση τα αγαπημένα φυλετικά στερεότυπα του Υπουργείου Προπαγάνδας, θα μπορούσε· ήταν όλες Γερμανίδες με μεγάλες μύτες, σκούρα μάτια και ακόμη πιο σκούρα μαλλιά. Για μια στιγμή ο Μάγιερ φάνηκε να πνίγεται από τη συγκίνηση και, όταν τελικά μπόρεσε να μιλήσει, είχε δάκρυα στα μάτια.

«Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη γυναίκα μου και τις αδελφές της για όσα έκαναν για μένα», είπε. «Χρειαζόταν πολύ κουράγιο και δεν μπορώ να σας πω τι σήμαινε για όσους ήμασταν φυλακισμένοι στο Εβραϊκό Γραφείο Κοινωνικής Πρόνοιας να ξέρουμε

«ότι τόσοσ κόσμος απέξω ενδιαφερόταν για την τύχη μας και διαδήλωνε για μας».

«Ακόμα δεν μπορώ να πιστέψω ότι δεν μας συνέλαβαν», είπε η Σιβ, η γυναίκα του Μάγιερ.

«Έχουν συνηθίσει τόσο πολύ ότι ο κόσμος υπακούει σε διαταγές», είπε η κουινιάδα του, Κλάρα, «που δεν ήξεραν τι να κάνουν».

«Θα ξαναπάμε αύριο στη Ρόζεν Στράσε», επέμεινε η Σιβ. «Δεν θα σταματήσουμε μέχρι να ελευθερωθούν όλοι από εκεί. Και οι δύο χιλιάδες. Δειξάμε τι μπορούμε να πετύχουμε όταν υπάρχει κινητοποίηση της κοινής γνώμης. Πρέπει να συνεχίσουμε την πίεση».

«Ναι», είπε ο Μάγιερ, «θα συνεχίσουμε. Θα συνεχίσουμε. Για την ώρα όμως θα ήθελα να κάνω μια πρόποση. Στον καινούργιο φίλο μας, Μπέρνι Γκούντερ. Αν δεν ήταν αυτός και οι φίλοι του στο Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου, θα ήμουν ακόμα φυλακισμένος στο Εβραϊκό Γραφείο Κοινωνικής Πρόνοιας. Και μετά ποιος ξέρει πού». Χαμογέλασε: «Στον Μπέρνι».

Ήμασταν έξι στη μικρή φιλόξενη τραπέζα του διαμερίσματος Μάγιερ στη Λουτσόβερ Στράσε. Κούνησα το κεφάλι μου καταφατικά καθώς τέσσερις από αυτούς σηκώθηκαν και ύψωσαν σιωπηλά τα ποτήρια τους. Δεν ήμουν βέβαιος πως άξιζα τις ευχαριστίες του Φραντς Μάγιερ και, επιπλέον, το κρασί που πίναμε ήταν ένα καλό γερμανικό κόκκινο – ένα Σπετμπουργκουντερ πολύ πριν από τον πόλεμο –, που θα ήταν πιο λογικό να το είχαν ανταλλάξει με τρόφιμα παρά να το ξοδεύουν για μένα. Οποιοδήποτε κρασί – πόσο μάλλον ένα καλό γερμανικό κόκκινο – ήταν αδύνατον να φτάσει στο Βερολίνο.

Περίμενα ευγενικά να πιουν εις υγείαν μου πριν σηκωθώ και αντικρούσω τον οικοδεσπότη μου:

«Δεν είμαι βέβαιος ότι μπορώ να ισχυριστώ πως διαθέτω τέτοια επιρροή στα Ες Ες. Μίλησα με μερικούς αστυνομικούς που επιτηρούσαν τη διαδήλωσή σας και μου είπαν ότι υπάρχει έντονη

φημολογία πως οι περισσότεροι από τους συλληφθέντες του Σαββάτου θα ελευθερωθούν σε μερικές μέρες».

«Μου φαίνεται απίστευτο», είπε η Κλάρα. «Τι μπορεί να σημαίνει όμως, Μπέρνι; Ότι οι αρχές μαλάκωσαν στο θέμα των εκτοπίσεων;»

Πριν προλάβω να εκφράσω την άποψή μου, ήχησαν οι σειρήνες της αντιαεροπορικής άμυνας. Αλληλοκοιταχτήκαμε έκπληκτοι· είχαν περάσει σχεδόν δύο χρόνια από την τελευταία αεροπορική επιδρομή της Βασιλικής Αεροπορίας.

«Πρέπει να πάμε στο καταφύγιο», είπα. «Ή στο υπόγειο ίσως».

Ο Μάγιερ συγκατένευσε.

«Έχετε δίκιο», είπε αποφασιστικά. «Πρέπει να πάτε όλοι. Σε περίπτωση που ο συναγερμός είναι αληθινός».

Πήρα το παλτό και το καπέλο μου από την κρεμάστρα και στράφηκα προς τον Μάγιερ.

«Εσείς δεν θα έρθετε;» ρώτησα.

«Οι Εβραίοι δεν επιτρέπεται να κατεβαίνουν στα καταφύγια. Ίσως να μην το είχατε προσέξει νωρίτερα. Για ποιο λόγο άλλωστε; Δεν νομίζω πως έχει γίνει αεροπορική επιδρομή από τότε που ξεκινήσαμε να φοράμε το κίτρινο αστέρι».

Κούνησα το κεφάλι μου:

«Όχι, δεν το είχα προσέξει». Ανασήκωσα τους ώμους μου: «Λοιπόν, πού πρέπει να πηγαίνουν οι Εβραίοι;»

«Στην κόλαση, φυσικά. Αυτό τουλάχιστον ελπίζουν», τη φορά αυτή το χαμόγελο του Μάγιερ ήταν σαρδόνιο. «Εξάλλου, ο κόσμος ξέρει πως αυτό το διαμέρισμα είναι εβραϊκό και, εφόσον ο νόμος επιβάλλει να μένουν τα σπίτια με τις πόρτες και τα παράθυρα ανοιχτά, για να μειώνονται οι επιπτώσεις του ωστικού κύματος από την έκρηξη της βόμβας, αποτελεί πρόσκληση στους κλέφτες της περιοχής να έρθουν να μας κλέψουν». Κούνησε το κεφάλι του: «Γι' αυτό εγώ θα μείνω εδώ».

Κοίταξα έξω από το παράθυρο. Κάτω, στο δρόμο, εκατοντά-

δες άνθρωποι οδηγούνταν στο τοπικό καταφύγιο από ένστολους αστυνομικούς. Δεν υπήρχε χρόνος για καθυστέρηση.

«Φραντς», είπε η Σιβ, «δεν φεύγουμε χωρίς εσένα. Απλώς μη φοράς το παλτό σου. Αν δεν δουν το αστέρι σου, θα σε θεωρήσουν Γερμανό. Θα με κουβαλήσεις και θα πεις ότι λιποθύμησα και, αν δείξω την ταυτότητά μου και πω ότι είμαι η γυναίκα σου, κανείς δεν θα υποψιαστεί τίποτα».

«Έχει δίκιο», είπα.

«Και αν συλληφθώ, τι θα γίνει; Μόλις ελευθερώθηκα». Κούνησε το κεφάλι του και γέλασε: «Άλλωστε, ο συναγερμός είναι προφανώς ψεύτικος. Δεν μας έχει διαβεβαιώσει ο Χοντρο-Χέρμαν πως αυτή η πόλη έχει την καλύτερη άμυνα στην Ευρώπη;»

Η σειρήνα συνέχισε να ουρλιάζει απέξω, σαν απαίσια μηχανική τρομπέτα που ανήγγελλε το τέλος της νυχτερινής βάρδιας στα εργοστάσια της κόλασης.

Η Σιβ Μάγιερ κάθισε στο τραπέζι και έπλεξε σφιχτά τα χέρια της:

«Αν δεν έρθεις, δεν φεύγω ούτε εγώ».

«Ούτε εγώ», είπε η Κλάρα και κάθισε δίπλα στην αδελφή της.

«Δεν υπάρχει χρόνος για συζητήσεις», είπε ο Μάγιερ, «πρέπει να φύγετε όλοι».

«Έχει δίκιο», είπα ανυπόμονα, καθώς από μακριά ακουγόταν ήδη ο ήχος των βομβαρδιστικών· ήταν φανερό ότι ο συναγερμός δεν ήταν ψεύτικος. Άνοιξα την πόρτα και έκανα νόημα στις γυναίκες να με ακολουθήσουν. «Ελάτε», είπα.

«Όχι», είπε η Σιβ. «Θα μείνουμε».

Οι άλλες δύο αδελφές αλληλοκοιτάχτηκαν και κάθισαν δίπλα στον Εβραίο κουνιάδο τους. Έτσι, έμεινα με το παλτό στο χέρι και με μια έκφραση αγωνίας στο πρόσωπο. Είχα δει τι είχαν κάνει τα δικά μας βομβαρδιστικά στο Μινσκ και σε περιοχές της Γαλλίας. Φόρεσα το παλτό και έχωσα τα χέρια στις τσέπες για να κρύψω το τρέμουλό τους.

«Αυτή τη φορά δεν νομίζω πως έρχονται για να πετάξουν προπαγανδιστικά φυλλάδια», είπα.

«Ναι, αλλά ασφαλώς ο στόχος τους δεν είναι πολίτες όπως εμείς», είπε η Σιβ. «Είναι η κυβερνητική περιοχή. Θα ξέρουν πως εδώ κοντά υπάρχει νοσοκομείο. Η RAF δεν θα διακινδυνεύσει να χτυπήσει το Καθολικό Νοσοκομείο, έτσι δεν είναι; Οι Άγγλοι δεν είναι έτσι. Τη Βίλγκελμ Στράσε θέλουν».

«Και από τα εξακόσια μέτρα στον αέρα πού θα το ξέρουν;» άκουσα τον εαυτό μου να ψελλίζει σιγανά.

«Έχει δίκιο η Σιβ», είπε ο Μάγιερ. «Ο στόχος τους δεν είναι το δυτικό Βερολίνο, αλλά το ανατολικό. Ευτυχώς που δεν βρίσκεται κανείς μας στη Ρόζεν Στράσε απόψε». Μου χαμογέλασε: «Πηγαίνετε, Μπέρνι. Δεν θα πάθουμε τίποτα, θα δείτε».

«Ελπίζω να έχετε δίκιο», είπα αποφασίζοντας να αγνοήσω τις αντιαεροπορικές σειρήνες. Έβγαλα το παλτό μου: «Όπως και να έχει πάντως, δεν μπορώ να σας αφήσω όλους εδώ».

«Γιατί;» ρώτησε η Κλάρα.

Ανασήκωσα τους ώμους μου, αλλά η πραγματικότητα ήταν η εξής: δεν μπορούσα να φύγω και να παραμείνω το ίδιο καλός στα υπέροχα καστανά μάτια της Κλάρας, να της κάνω την καλή εντύπωση που τόσο πολύ ήθελα. Δεν αισθανόμουν όμως ακόμα πως μπορούσα να της πω κάτι τέτοιο.

Για μια στιγμή ένιωσα ένα σφίξιμο στο στήθος, καθώς η αγωνία μου κορυφωνόταν. Τότε άκουσα βόμβες να σκάνε κάπου μακριά και ξεφύσησα ανακουφισμένος. Στα χαρακώματα του Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου, όταν άκουγες τις βόμβες να σκάνε κάπου, ένιωθες ασφαλής, γιατί ήταν ευρέως διαδεδομένο ότι τη βόμβα που σε σκότωνε δεν την άκουγες.

«Φαίνεται ότι την επίθεση τη δέχεται το βόρειο Βερολίνο», είπα ακουμπώντας στο κούφωμα της πόρτας. «Πιθανότατα το διυλιστήριο πετρελαίου στην Τάλερ Στράσε. Είναι ο μοναδικός ουσιαστικός στόχος εδώ, αλλά νομίζω πως καλό θα ήταν να χωθού-

με κάτω από το τραπέζι, μήπως κάποια αδέσποτη βόμβα...»

Αυτά πρέπει να ήταν τα τελευταία λόγια μου και, προφανώς, το γεγονός ότι στεκόμουν κάτω από την πόρτα μου έσωσε τη ζωή, γιατί εκείνη ακριβώς τη στιγμή το τζάμι στο κοντινότερο παράθυρο διαλύθηκε σε χιλιάδες σταγονίδια φωτός. Μερικές από τις παλιές πολυκατοικίες του Βερολίνου ήταν φτιαγμένες για να αντέχουν και αργότερα έμαθα ότι η βόμβα που ανατίναξε το κτίριο στο οποίο βρισκόμασταν – για να μην αναφέρω το νοσοκομείο στη Λουτσόβερ Στράσε – και το ισοπέδωσε σε ένα δέκατο του δευτερολέπτου θα με είχε σκοτώσει σίγουρα, αν το πρέκι πάνω από το κεφάλι μου και η βαριά δρύινη πόρτα δεν είχαν κρατήσει το βάρος των μεταλλικών δοκαριών της οροφής, γιατί αυτά ακριβώς σκότωσαν τη Σιβ Μάγιερ και τις τρεις αδελφές της.

Μετά ακολούθησε σκοτάδι και σιωπή, εκτός από τον ήχο μιας χύτρας σε κάποια γκαζιέρα που σφύριζε καθώς έφτανε σε βρασμό, αν και μάλλον επρόκειτο για το θόρυβο που έκαναν τ' αυτιά μου. Ήταν λες και κάποιος είχε σβήσει το φως και είχε τραβήξει τις σανίδες που πατούσα, και το αίσθημα ότι ο κόσμος χανόταν κάτω από τα πόδια μου πρέπει να ήταν το ίδιο με αυτό που νιώθει κανείς όταν του φοράνε την κουκούλα και τον κρεμάνε στην αγχόνη. Δεν ξέρω. Το μόνο που θυμάμαι από τα όσα συνέβησαν είναι ότι όταν ανέκτησα τις αισθήσεις μου βρισκόμουν πεσμένος ανάσκελα σε μια στοίβα μπάζα και πάνω από το πρόσωπό μου υπήρχε μια πόρτα που, μέχρι να περάσουν μερικά λεπτά και να γεμίσω με αρκετό αέρα τα πνευμόνια μου ώστε να καλέσω βοήθεια, ήμουν σίγουρος πως ήταν το καπάκι από το φέρετρό μου.

Είχα φύγει από την Κρίπο, την Κριμινάλ Πολιτοαί, το καλοκαίρι του 1942 και είχα ενταχθεί στο Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου της Βέρμαχτ με τη συνηγορία του παλιού συναδέλφου μου Άρτουρ

Νέμπε. Ως διοικητής της Ομάδας Β της Ειδικής Δράσης, το αρχηγείο της οποίας βρισκόταν στο Σμολένσκ, όπου είχαν δολοφονηθεί δεκάδες χιλιάδες Ρωσοεβραίοι, ο Νέμπε γνώριζε αρκετά περί εγκλημάτων πολέμου. Είμαι βέβαιος πως το γεγονός ότι θα εντασσόμουν σε έναν οργανισμό παλιών Πρώσων δικαστών, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν ορκισμένοι αντιναζιστές, είχε κεντρίσει το βερολινέζικο μαύρο χιούμορ του. Αφοσιωμένοι στα στρατιωτικά ιδανικά όπως είχαν τεθεί από τη Συνθήκη της Γενεύης του 1929, οι δικαστές αυτοί πίστευαν πως υπήρχε ένας αξιοπρεπής τρόπος με τον οποίο ο στρατός, ο κάθε στρατός, έπρεπε να διεξάγει τον πόλεμο. Ο Νέμπε θα πρέπει να το βρήκε πολύ αστείο που μέσα στην Ανώτατη Γερμανική Διοίκηση υπήρχε ένα δικαστικό σώμα το οποίο όχι μόνο αντιτίθετο στην ύπαρξη μελών του Κόμματος στις διακεκριμένες τάξεις του, αλλά ήταν έτοιμο να αφιερώσει το αξιοσημείωτο αποθεματικό του στην έρευνα και στην ποινική δίωξη εγκλημάτων που είχαν διαπραχθεί από και κατά Γερμανών στρατιωτών: η κλοπή, η λεηλασία, ο βιασμός, ο φόνος, όλα μπορούσε να αποτελέσουν αντικείμενο μακροχρόνιων και σοβαρών ερευνών – που μερικές φορές επέσφραξαν για τους αυτουργούς την ποινή του θανάτου. Κι εμένα μου φαινόταν παράξενο αλλά, πάλι, όπως ο Νέμπε, είμαι κι εγώ από το Βερολίνο και είναι γνωστό πως οι Βερολινέζοι διαθέτουμε μια παράξενη αίσθηση του χιούμορ. Το χειμώνα του 1943 έβρισκες αστείο ό,τι μπορούσες, και δεν ξέρω πώς αλλιώς να περιγράψω μια κατάσταση στην οποία ένας δεκανέας απαγχονίζεται για το βιασμό και το φόνο μιας νεαρής Ρωσίδας σε ένα χωριό που απέχει λίγα χιλιόμετρα από ένα άλλο, στο οποίο μια μονάδα ειδικής δράσης των Ες Ες μόλις έχει δολοφονήσει είκοσι πέντε χιλιάδες άντρες, γυναίκες και παιδιά. Οι Έλληνες πρέπει να έχουν κάποια λέξη γι' αυτού του είδους την κωμωδία και, αν πρόσεχα λίγο περισσότερο τον καθηγητή των αρχαίων στο σχολείο, ίσως να την ήξερα.

Οι δικαστές – ήταν σχεδόν όλοι δικαστές – που δούλευαν για

το Γραφείο δεν ήταν υποκριτές, στο βαθμό που δεν ήταν και ναζί, και δεν έβλεπαν γιατί το ήθος τους έπρεπε να υποβαθμιστεί επειδή η γερμανική κυβέρνηση δεν διέθετε κανένα ήθος. Οι Έλληνες είχαν σίγουρα μια λέξη γι' αυτό, και την ήξερα, αν και θα έπρεπε να φρεσκάρω την ορθογραφία της. Αποκαλούσαν τα σχετικά θέματα ζητήματα ηθικής, και η ενασχόλησή μου με το ορθό ή το εσφαλμένο μου έκανε σίγουρα καλό, γιατί με βοηθούσε να αποκαταστήσω ένα αίσθημα στοιχειώδους περηφάνιας γι' αυτό που ήμουν και γι' αυτό που έκανα. Τουλάχιστον προσωρινά.

Τον περισσότερο καιρό βοηθούσα τους δικαστές του Γραφείου – τους περισσότερους από τους οποίους γνώριζα από την εποχή της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης – να παίρνουν καταθέσεις από μάρτυρες ή να εντοπίζουν καινούργιες υποθέσεις προς έρευνα. Έτσι γνώρισα για πρώτη φορά τη Σιβ Μάγιερ· ήταν φίλη με μια κοπέλα ονόματι Ρενάτα Μάτερ, που ήταν καλή μου φίλη και εργαζόταν στο ξενοδοχείο Άντλον. Η Σιβ έπαιζε πιάνο στην ορχήστρα του Άντλον.

Τη γνώρισα στο ξενοδοχείο την Κυριακή, 28 Φεβρουαρίου, την επομένη της σύλληψης των τελευταίων Εβραίων του Βερολίνου – γύρω στις δέκα χιλιάδες – προς απέλαση στα γκέτο της Ανατολής. Ο Φραντς Μάγιερ ήταν εργάτης στο εργοστάσιο των ηλεκτρικών λαμπτήρων Osram στο Βίλμερσοντορφ, όπου και είχε συλληφθεί. Προηγουμένως όμως ήταν γιατρός, εξ ου είχε βρεθεί να υπηρετεί ως ανειδίκευτος νοσοκόμος σε ένα γερμανικό πλωτό νοσοκομείο το οποίο είχε βυθιστεί από βρετανικό υποβρύχιο στις ακτές της Νορβηγίας τον Αύγουστο του 1941. Ο αρχηγός μου και επικεφαλής του Γραφείου, Γιοχάνες Γκόλντσε, είχε προσπαθήσει να ερευνήσει την υπόθεση, αλλά εκείνο τον καιρό νόμιζαν πως δεν υπήρχαν επιζώντες. Έτσι, όταν η Ρενάτα Μάτερ μου είπε την ιστορία του Φραντς Μάγιερ, πήγα να δω τη γυναίκα του στο διαμέρισμά τους στη Λουτσόβερ Στράσε.

Δεν απείχε πολύ από το διαμέρισμά μου στη Φαζάνεν Στράσε,

μια σύντομη διαδρομή με τα πόδια, με θέα προς το κανάλι και το τοπικό δημαρχείο, και ήταν κοντά στη συναγωγή της Σουλ Στράσε, όπου κρατούνταν προσωρινά πολλοί Βερολινέζοι Εβραίοι πριν σταλούν ανατολικά, προς μια αβέβαιη μοίρα. Ο Μάγιερ είχε διαφύγει τη σύλληψη επειδή ήταν *mischehe* – Εβραίος παντρεμένος με Γερμανίδα.

Από τη γαμήλια φωτογραφία στον μπουφέ Μπιντερμάγιερ καταλάβαινες αμέσως τι είχαν δει ο ένας στον άλλο. Ο Φραντς Μάγιερ ήταν εξαιρετικά γοητευτικός και έμοιαζε πολύ με τον Φράνσο Τόουν, τον ηθοποιό που ήταν παντρεμένος με την Τζόαν Κρόφορντ. Η Σιβ ήταν κι αυτή όμορφη, αλλά πιο όμορφες για μένα ήταν οι τρεις αδελφές της, Κλάρα, Φρίντα και Χέντβιχ, που ήταν όλες παρούσες όταν τη συνάντησα για πρώτη φορά.

«Γιατί ο άντρας σας δεν παρουσιάστηκε νωρίτερα;» ρώτησα τη Σιβ Μάγιερ πίνοντας ένα φλιτζάνι με υποκατάστατο καφέ, το μόνο που έβρισκες πλέον. «Το περιστατικό συνέβη στις 30 Αυγούστου του 1941. Γιατί είναι πρόθυμος να μιλήσει τώρα;»

«Φαίνεται πως δεν ξέρετε πολλά για το τι σημαίνει να είσαι Εβραίος στο Βερολίνο», είπε η Σιβ.

«Έχετε δίκιο, δεν ξέρω».

«Κανένας Εβραίος δεν θέλει να τραβήξει την προσοχή πάνω του λαμβάνοντας μέρος σε μια έρευνα. Ακόμη και αν είναι για καλό σκοπό».

Ανασήκωσα τους ώμους μου.

«Καταλαβαίνω», είπα. «Τη μια μέρα είσαι μάρτυρας στο Γραφείο και την άλλη αιχμάλωτος της Γκεστάπο. Από την άλλη, ξέρω τι σημαίνει να είσαι Εβραίος στην Ανατολή και, αν δεν θέλετε να καταλήξει εκεί, ελπίζω να μου λέτε την αλήθεια. Στο Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου έχουμε πολλές περιπτώσεις που τρώνε το χρόνο μας».

«Ήσασταν στην Ανατολή;»

«Στο Μινσκ», απάντησα απλά. «Με ξανάφεραν στο Βερολίνο

και στο Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου γιατί εξέφρασαν αμφιβολίες για τις διαταγές μου».

«Τι συμβαίνει εκεί; Στα γκέτο; Στα στρατόπεδα συγκέντρωσης; Ακούει κανείς τόσο διαφορετικές ιστορίες για το τι σημαίνει η επανεγκατάσταση».

Ανασήκωσα τους ώμους μου:

«Δεν νομίζω πως οι ιστορίες που ακούτε πλησιάζουν καν τη φρίκη των όσων συμβαίνουν στα ανατολικά γκέτο. Όσο για την επανεγκατάσταση, δεν υπάρχει κάτι τέτοιο. Μόνο πείνα και θάνατος».

Η Σιβ Μάγιερ άφησε έναν αναστεναγμό και αντάλλαξε ματιές με τις αδελφές της. Μου άρεσε κι εμένα να κοιτάζω τις τρεις αδελφές της. Ήταν πολύ ευχάριστη αλλαγή να παίρνεις κατάθεση από μια γοητευτική και μορφωμένη γυναίκα αντί από έναν πληγωμένο στρατιώτη.

«Σας ευχαριστώ που ήσασταν ειλικρινής, χερ Γκούντερ. Μαζί με τις ιστορίες ακούει κανείς και τόσα ψέματα». Κούνησε το κεφάλι της: «Αφού ήσασταν τόσο ειλικρινής μαζί μου, θα είμαι κι εγώ μαζί σας. Ο βασικός λόγος που ο άντρας μου δεν μίλησε μέχρι τώρα για τη βύθιση του πλοίου των Ες Ες Hrotsvitha von Gandersheim είναι ότι δεν ήθελε να κάνει δώρο στον δόκτορα Γκέμπελς ένα επιχείρημα για καλή αντιβρετανική προπαγάνδα. Φυσικά, τώρα που συνελήφθη, φαίνεται πως είναι ίσως ο μοναδικός τρόπος για να γλιτώσει το στρατόπεδο συγκέντρωσης».

«Δεν έχουμε πολλά πάρε δώσε με το Υπουργείο Προπαγάνδας, φράου Μάγιερ, εκτός αν είμαστε υποχρεωμένοι. Ίσως θα έπρεπε να μιλήσετε με αυτούς».

«Δεν αμφιβάλω ότι εννοείτε όσα λέτε, χερ Γκούντερ», είπε η Σιβ Μάγιερ. «Παρ' όλα αυτά, τα βρετανικά εγκλήματα πολέμου εναντίον ανυπεράσπιστων γερμανικών νοσοκομειακών πλοίων είναι ισχυρή προπαγάνδα».

«Είναι ακριβώς η ιστορία που χρειάζεται τώρα η κυβέρνηση», πρόσθεσε η Κλάρα. «Μετά το Στάλινγκραντ».

Έπρεπε να παραδεχτώ πως είχε δίκιο. Η περικύκλωση της Έκτης Στρατιάς στο Στάλινγκραντ στις 2 Φεβρουαρίου ήταν η μεγαλύτερη καταστροφή για τους ναζί από την άνοδό τους στην εξουσία· και ο λόγος του Γκέμπελς στις 18, που προέτρεπε τους Γερμανούς σε ολοκληρωτικό πόλεμο, είχε σίγουρα ανάγκη από περιστατικά όπως η βύθιση ενός νοσοκομειακού πλοίου για να αποδείξει πως δεν υπήρχε πια επιστροφή για εμάς – ή νίκη ή τίποτα.

«Κοιτάξτε», είπα. «Δεν μπορώ να υποσχεθώ κάτι, φράου Μάγιερ, αλλά, αν μου πείτε πού κρατούν τον άντρα σας, θα πάω αμέσως να του μιλήσω. Αν δω πως υπάρχει ψωμί στην ιστορία του, θα επικοινωνήσω με τους ανωτέρους μου και θα δω αν μπορούμε να τον απελευθερώσουμε ως βασικό μάρτυρα για μια από τις έρευνές μας».

«Κρατείται στο Εβραϊκό Γραφείο Κοινωνικής Πρόνοιας στη Ρόζεν Στράσε», είπε η Σιβ. «Θα έρθουμε μαζί σας, αν θέλετε».

Κούνησα αρνητικά το κεφάλι μου:

«Δεν χρειάζεται, ξέρω πού είναι».

«Δεν καταλάβατε», είπε η Κλάρα. «Θα πάμε εκεί όλες έτσι και αλλιώς, για να διαμαρτυρηθούμε για την κράτηση του Φραντς».

«Δεν νομίζω πως είναι καλή ιδέα», είπα. «Θα σας συλλάβουν».

«Θα πάνε πολλές γυναίκες», είπε η Σιβ. «Δεν γίνεται να μας συλλάβουν όλες».

«Γιατί δεν γίνεται;» ρώτησα. «Δεν ξέρω αν το παρατηρήσατε, αλλά τους Εβραίους τους έχουν συλλάβει όλους».

Άκουσα βήματα κοντά στο κεφάλι μου και προσπάθησα να σπρώξω τη βαριά ξύλινη πόρτα από το πρόσωπό μου, αλλά το αριστερό χέρι μου είχε παγιδευτεί και το δεξί πονούσε. Κάποιος φώναξε κάτι και ένα δύο λεπτά αργότερα ένιωσα να γλιστρώ στα μπάζα σαν σε απότομη βουνοπλαγιά. Έπειτα η πόρτα σηκώθηκε και εί-

δα τους διασώστες μου. Το κτίριο είχε σχεδόν εξαφανιστεί και ό,τι είχε απομείνει στο ψυχρό φεγγαρόφωτο ήταν μια ψηλή καμινάδα που περιείχε τα τζάκια των διαφόρων ορόφων. Αρκετά χέρια με έβαλαν σε ένα φορείο και, αφού με απομάκρυναν από ένα σωρό τούβλα, τοιμέντο, σωλήνες νερού που έτρεχαν και ξύλινες σανίδες που κάπνιζαν, με άφησαν στη μέση του δρόμου, όπου απόλαυσα την τέλεια εικόνα ενός κτιρίου που καιγόταν στο βάθος και ύστερα τους προβολείς της αντιαεροπορικής άμυνας του Βερολίνου, που συνέχιζαν να ψάχνουν τον ουρανό για εχθρικά αεροπλάνα. Οι σειρήνες ωστόσο σήμαναν τη λήξη του συναγερμού και άκουσα τα βήματα των ανθρώπων που έβγαιναν από τα καταφύγια για να δουν τι είχε απομείνει από τα σπίτια τους. Αναρωτήθηκα αν το δικό μου σπίτι στη Φαζάνεν Στράσε ήταν εντάξει. Όχι πως υπήρχαν και πολλά πράγματα μέσα, αφού σχεδόν ό,τι είχε αξία το είχα πουλήσει ή ανταλλάξει στη μαύρη αγορά.

Σιγά σιγά άρχισα να κουνάω το κεφάλι μου δεξιά αριστερά μέχρι που ένιωσα ικανός να στηριχτώ στον αγκώνα μου για να κοιτάξω γύρω μου. Ωστόσο ανέπνεα δύσκολα: το στήθος μου ήταν γεμάτο σκόνη και καπνό και η προσπάθεια με οδήγησε σε μια κρίση βήχα που σταμάτησε μόνο όταν ένας άντρας, τον οποίο μισοαναγνώρισα, με βοήθησε να πιω νερό και με σκέπασε με μια κουβέρτα.

Ένα λεπτό αργότερα ακούστηκε μια δυνατή κραυγή και η καμινάδα κατέρρευσε ακριβώς στο σημείο όπου βρισκόμουν προηγούμενος. Η σκόνη από την κατάρρευση με σκέπασε ολόκληρο, οπότε με μετακίνησαν πιο πέρα και με έβαλαν μαζί με άλλους που περίμεναν ιατρική φροντίδα. Η Κλάρα ήταν ξαπλωμένη δίπλα μου, σε πολύ μικρή απόσταση. Το φόρεμά της ήταν ελάχιστα σκισμένο, τα μάτια της ανοιχτά και το σώμα της χωρίς εμφανή τραύματα. Φώναξα μερικές φορές το όνομά της μέχρι που τελικά κατάλαβα πως ήταν νεκρή. Ήταν λες και η ζωή της είχε σταματήσει ξαφνικά, όπως ένα ρολόι, και δυσκολεύοσούν να δεχτείς ότι

το μέλλον της – δεν είχε φτάσει ούτε τα τριάντα – είχε χαθεί σε δευτερόλεπτα.

Πλάι της στο δρόμο υπήρχαν και άλλα πτώματα. Δεν μπορούσα να δω πόσα. Ανακάθισα για να ψάξω τον Φραντς Μάγιερ και τις άλλες αδελφές, αλλά η προσπάθεια ήταν υπερβολική, οπότε έπεσα πίσω και έκλεισα τα μάτια. Λιποθύμησα, υποθέτω.

«Δώστε μας πίσω τους άντρες μας».

Ακούγονταν από τρεις δρόμους μακριά – ένα μεγάλο, θυμωμένο πλήθος γυναικών – και μόλις στρίψαμε στη γωνία της Ρόζεν Στράσε το σαγόνι μου κρέμασε. Είχα να δω κάτι τέτοιο στους δρόμους του Βερολίνου από πριν ανέβει στην εξουσία ο Χίτλερ. Ποιος να φανταζόταν ότι ένα κομψό καπελάκι και μια γυναικεία τσάντα συνιστούσαν την καλύτερη αμφίεση για να τα βάλει κανείς με τους ναζί.

«Αφήστε τους άντρες μας», φώναζε ο όχλος των γυναικών καθώς ανοίγαμε δρόμο. «Αφήστε τους άντρες μας τώρα».

Ήταν πολύ περισσότερες απ' ό,τι περίμενα – κάποιες εκατοντάδες. Ακόμη και η Κλάρα Μάγιερ έμοιαζε να τα έχει χαμένα, όχι όμως όσο οι μπάτσοι και τα Ες Ες που φυλούσαν το Εβραϊκό Γραφείο Κοινωνικής Πρόνοιας. Έσφιγγαν τα αυτόματα πιστόλια και τα τουφέκια τους και ξεστομίζαν κατάρες και βρισιές κατά των γυναικών που στέκονταν πιο κοντά στην πόρτα, μοιάζοντας τρομοκρατημένοι καθώς έβλεπαν πως τους αγνοούσαν, ή ακόμη και τους ανταπέδιδαν τις βρισιές. Τα πράγματα δεν ήταν όπως θα έπρεπε: αν κρατούσες όπλο, υποτίθεται πως ο κόσμος έκανε ό,τι του έλεγες. Επρόκειτο για τον βασικό κανόνα ενός ναζί.

Το γραφείο της Πρόνοιας στη Ρόζεν Στράσε, κοντά στην Αλεξάντερπλάτς, ήταν ένα γκριζό κτίριο από γρανίτη της περιόδου του Γουλιέλμου, με δίρριχτη στέγη, χτισμένο δίπλα σε μια συναγωγή – την παλαιότερη του Βερολίνου –, μισοκατεστραμμένη

από τους ναζί το Νοέμβριο του 1938, και σε απόσταση ανάσας από το Αρχηγείο της Αστυνομίας, όπου είχα περάσει τα περισσότερα εργάσιμα χρόνια μου. Μπορεί να μη δούλευα πλέον στην Κρίπο, αλλά είχα καταφέρει να κρατήσω την μπρούντζινη στρογγυλή ταυτότητά της, που τόσο δέος και σεβασμό προκαλούσε στους περισσότερους Γερμανούς πολίτες.

«Είμαστε αξιοπρεπείς Γερμανίδες», φώναξε μια γυναίκα. «Πιστές στον αρχηγό και στην πατρίδα. Δεν μπορείς να μας μιλάς έτσι, αναιδέστατε νεαρέ».

«Μιλώ έτσι σε όποια έχει τα μυαλά να παντρευτεί Εβραίο», άκουσα να λέει ένας υπαρχιφύλακας. «Πηγαίνετε στο σπίτι σας, κυρία μου, αλλιώς θα σας πυροβολήσουμε».

«Θες να τις φας στον πσινό, μικρούλη;» έκανε μια άλλη γυναίκα. «Το ξέρει η μαμά σου ότι είσαι τόσο αλαζόνας;»

«Βλέπετε;» έκανε η Κλάρα θριαμβευτικά, «δεν μπορούν να μας πυροβολήσουν όλες».

«Σοβαρά;» πέταξε ειρωνικά ο υπαρχιφύλακας. «Μόλις δοθεί η διαταγή να ανοίξουμε πυρ, θα τη φας πρώτη, γιαγιάκα».

«Ήρεμα», είπα και του έδειξα το σήμα μου. «Δεν υπάρχει λόγος να γίνεσαι αγενής με τις κυρίες, ειδικά Κυριακή απόγευμα».

«Μάλιστα, κύριε», είπε ζωηρά. «Συγγνώμη». Έδειξε με το κεφάλι του: «Θα πάτε μέσα;»

«Ναι», απάντησα. Στράφηκα προς την Κλάρα και τη Σιβ: «Θα προσπαθήσω να κάνω όσο πιο σύντομα γίνεται».

«Τότε, αν έχετε την καλοσύνη, κύριε», είπε ο υπαρχιφύλακας, «χρειαζόμαστε διαταγές. Κανείς δεν μας έχει πει τι να κάνουμε. Απλώς να στεκόμαστε εδώ και να μην αφήνουμε τον κόσμο να μπει μέσα. Μήπως το αναφέρετε, κύριε».

Ανασήκωσα τους ώμους μου:

«Ασφαλώς. Απ' ό,τι βλέπω όμως, κάνετε εξαιρετική δουλειά».

«Αλήθεια;»

«Διατηρείτε την κατάσταση ήρεμη, έτσι δεν είναι;»

«Μάλιστα, κύριε».

«Δεν γίνεται να διατηρήσετε την κατάσταση ήρεμη αν αρχίσετε να πυροβολείτε τις κυρίες, έτσι δεν είναι;» του χαμογέλασα και ύστερα τον χτύπησα φιλικά στην πλάτη. «Από την πείρα μου, η καλύτερη δουλειά της αστυνομίας είναι αφανής και πάντα ξεχνιέται γρήγορα».

Ήμουν απροετοίμαστος για την εικόνα που αντίκρισα μέσα, όπου η μυρωδιά ήταν ήδη αφόρητη: τα γραφεία κοινωνικής πρόνοιας δεν ήταν σχεδιασμένα για να στεγάζουν δύο χιλιάδες κρατούμενους που περίμεναν να εκτοπιστούν. Άντρες και γυναίκες, με τα ονόματά τους γραμμένα σε καρτέλες κρεμασμένες στο λαιμό τους με σκοινί, σαν παιδιά που ταξίδευαν μόνα τους, έκαναν ουρά για να χρησιμοποιήσουν μια τουαλέτα δίχως πόρτα, ενώ άλλοι πενήντα ή εξήντα συνωστίζονταν όρθιοι σε ένα δωμάτιο. Πακέτα της Πρόνοιας – πολλά από τα οποία είχαν φέρει οι γυναίκες απέξω – ήταν πεταμένα σε ένα άλλο δωμάτιο, αλλά κανείς δεν διαμαρτυρόταν. Τα πράγματα ήταν ήσυχα· ύστερα από μια δεκαετία εξουσίας των ναζί, οι Εβραίοι είχαν μάθει να μη διαμαρτύρονται. Μόνο ο αρχιφύλακας που τους επέβλεπε αναστέναζε για την κακοτυχία του καθώς έψαχνε σε ένα ντουλαπάκι με καρτέλες το όνομα Φραντς Μάγιερ και ύστερα με οδήγησε στον δεύτερο όροφο λέγοντας τον πόνο του:

«Δεν ξέρω τι πρέπει να κάνω με όλον αυτό τον κόσμο, κανείς δεν μου έχει πει τίποτα. Πόσο θα μείνουν εδώ; Πώς να τους φροντίσω; Τι να λέω σ' αυτές τις αναθεματισμένες γυναίκες που ζήτηνε απαντήσεις; Δεν είναι εύκολο, τα μόνα μέσα που διαθέτουμε είναι όσα βρήκαμε στα γραφεία χθες, όταν ήρθαμε. Το χαρτί τουαλέτας τελείωσε σε μια ώρα. Και με τι θα τους ταΐσω; Δεν υπάρχει τίποτα ανοιχτό την Κυριακή».

«Γιατί δεν ανοίγεις τα πακέτα με τα φαγητά;» ρώτησα.

Ο αρχιφύλακας με κοίταξε έκπληκτος:

«Δεν μπορώ. Είναι προσωπικά πακέτα».

«Δεν νομίζω πως θα πειράξει τους ιδιοκτήτες τους, αρκεί να φάνε».

Βρήκαμε τον Φραντς Μάγιερ να κάθεται σε ένα από τα μεγάλα γραφεία, μαζί με άλλους εκατό ανθρώπους που περίμεναν υπομονετικά να συμβεί κάτι. Ο αρχιφύλακας τον φώναξε να βγει έξω και, μουρμουρίζοντας ακόμα, πήγε να σκεφτεί την πρότασή μου για τα πακέτα ενόσω εγώ μιλούσα με τον υποψήφιο μάρτυρά μου στη σχετική διακριτικότητα που πρόσφερε ο διάδρομος.

Του είπα ότι δούλευα για το Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου και του εξήγησα το λόγο της παρουσίας μου εκεί. Στο μεταξύ οι διαμαρτυρίες των γυναικών έξω από το κτίριο έμοιαζε να δυναμώνουν.

«Η γυναίκα σας και οι κουνιάδες σας είναι απέξω», του είπα. «Αυτές με ενημέρωσαν».

«Παρακαλώ, πείτε τους να επιστρέψουν στο σπίτι», είπε ο Μάγιερ. «Τα πράγματα είναι πιο ασφαλή εδώ μέσα παρά εκεί έξω».

«Συμφωνώ, αλλά δεν πρόκειται να με ακούσουν».

Ο Μάγιερ χαμογέλασε:

«Ναι, το φαντάζομαι».

«Όσο πιο γρήγορα μου πείτε τι συνέβη στο Hrotsvitha von Gandersheim, τόσο πιο γρήγορα μπορώ να μιλήσω στο αφεντικό μου, να ζητήσω να σας βγάλουν από δω και να είναι όλοι ασφαλείς». Έκανα μια παύση: «Αν, φυσικά, είστε έτοιμος να μου δώσετε κατάθεση».

«Νομίζω πως είναι ο μόνος τρόπος να γλιτώσω το στρατόπεδο συγκέντρωσης».

«Ή και τα ακόμη χειρότερα», πρόσθεσα για να ενισχύσω το κίνητρό του να μιλήσει.

«Δεν το θεωρώ άτιμο», είπε και ανασήκωσε τους ώμους του.

«Να το εκλάβω ως ναι;»

Ένευσε καταφατικά και την επόμενη μισή ώρα κατέγραφα τη δήλωσή του για τα όσα είχαν συμβεί στην ακτή της Νορβηγίας

τον Αύγουστο του 1941. Όταν υπέγραψε το κείμενο, κούνησα το δάχτυλό μου και είπα:

«Να ξέρετε πως ερχόμενος εδώ παίζω το κεφάλι μου. Γι' αυτό μη με εγκαταλείψετε. Αν μυριστώ ότι πάτε να αλλάξετε την κατάθεσή σας, θα νίψω τας χείρας μου. Καταλάβατε;»

Ένευσε καταφατικά:

«Και γιατί παίζετε το κεφάλι σας;»

Καλή ερώτηση, που χρειαζόταν προφανώς απάντηση, αλλά δεν ήθελα να του πω ότι είχε ζητήσει τη βοήθειά μου ένας φίλος φίλου και ότι αυτός ήταν ο τρόπος με τον οποίο κανονίζονταν συνήθως τα πράγματα στη Γερμανία. Επίσης, δεν ήθελα με τίποτα να του πω πόσο ελκυστική έβρισκα την κουινιάδα του, Κλάρα, ή ότι βοηθώντας Εβραίους αναπλήρωνα κάποιον χαμένο χρόνο – ή ίσως κάτι περισσότερο.

«Ας πούμε πως δεν πολυχωνεύω τους Εγγλέζους και ας αφήσουμε το θέμα εκεί». Κούνησα το κεφάλι μου: «Εξάλλου, δεν υπόσχομαι τίποτα. Εξαρτάται από το αφεντικό μου, τον δικαστή Γκόλντσε. Αν θεωρήσει πως η κατάθεσή σας μπορεί να αποτελέσει αφετηρία έρευνας γύρω από ένα βρετανικό έγκλημα πολέμου, εκείνος θα πρέπει να πείσει το Υπουργείο Εξωτερικών ότι αξίζει να βγει σε λευκή βίβλο, όχι εγώ».

«Τι είναι η λευκή βίβλος;»

«Μια επίσημη έκδοση που παρουσιάζει τη γερμανική πλευρά για ένα περιστατικό που παραβιάζει τους νόμους του πολέμου. Το Γραφείο μας στοιχειοθετεί την υπόθεση, αλλά την έκθεση τη δημοσιεύει το Υπουργείο Εξωτερικών».

«Έτσι όπως τα λέτε, θα πάρει καιρό».

Ένευσα αρνητικά:

«Ευτυχώς για σας, το Γραφείο και ο δικαστής διαθέτουν μεγάλη εξουσία, ακόμη και στη ναζιστική Γερμανία. Αν ο δικαστής θεωρήσει ικανοποιητική την ιστορία σας, αύριο γυρίζετε στο σπίτι σας».